

אמנות בינלאומיות להגנה על אתרי מורשת תרבות

כיום ישנן 5 אמנות בינלאומיות המסדירות את ההגנה על אתרי מורשת תרבות¹. הנושאים העיקריים הם הרס במכוון או בשוגג במהלך סכסוך תחת אש, ביזה וסחר לא חוקי של שרידי תרבות, שימור וניהול פעיל של מורשת תרבותית. ההנחה הבסיסית להתפתחות המוסכמות הללו היא שאין להתייחס אל מורשת תרבותית כאל נכס מקומי, אתני או לאומי אלא כשייך לכלל האנושות ולמען הדורות הבאים. אמנת האג מ-1954 לשימור נכסי תרבות במקרה של סכסוך חמוש מציינת בהקדמה ש"נזק לנכסים תרבותיים השייכים לכל עם באשר הוא, משמעותו נזק למורשת התרבותית של האנושות כולה".

אמנות העוסקות בהגנה על אתרי מורשת תרבות

ב-1990, איקומוס (ICOMOS - המועצה הבינלאומית לאנדרטות ואתרים), ארגון עצמאי א-פוליטי, פרסמה אמנה להגנה וניהול של אתרי מורשת ארכיאולוגיים. האמנה מונה את הערכים שצריכים לשמש כקיום מנחים לניהול אתרי מורשת תרבותית. למרות שלמסמך זה אין מעמד של אמנה בינלאומית, זהו מסמך מוסכם המוכר ומכובד ע"י אקדמיות ואנשי מקצוע בתחום הגנת המורשת התרבותית בכל העולם. בין היתר, המגילה קוראת לחקיקה ותקנות כנגד הרס של שרידים ארכיאולוגיים הנוצר דרך פיתוח בלתי מבוקר ומציינת כי "חקיקה צריכה להשען על הרעיון שמורשת ארכיאולוגית היא מורשתה של כל האנושות, כמו גם קבוצות עמים ואינה מוגבלת באופן פרטני לאף אדם או אומה". בנוגע למחקר הארכיאולוגי, האמנה מדגישה את חשיבותן של טכניקות בלתי הרסניות ואת הצורך לפרסם דו"חות מדעיים תוך זמן סביר. התחזוקה והשימור של המורשת הארכיאולוגית צריכים להיעשות בשיתוף פעולה עם התושבים והקבוצות התרבותיות המקומיות על מנת להבטיח שימור לטווח ארוך.

סעיף 7 של האמנה, מדגיש את חשיבות הדיוק בהצגת הממצא הארכיאולוגי וטוען כי "הצגת המורשת הארכיאולוגית לכלל הציבור הינה חיונית לקידום ההבנה של מקורותיהן והתפתחותן של החברות המודרניות. זהו גם האמצעי החשוב ביותר לקידום ההבנה לגבי הצורך בהגנתה. הצגת המידע צריכים להיות ברורים ונגישים לכל הציבור, תוך התייחסות לידע והמודעות של החברה. לפיכך מדי תקופה מסוימת, חייבים לעדכן ולהתעדכן מחדש בגישות השונות במחקר ובקרב הציבור בהבנתו את העבר".

¹ Hague Convention of 1954: *Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict* UNESCO Convention of 1970: *Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property* World Heritage Convention of 1972: *Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage* UNIDROIT Convention of 1995: *UNIDROIT Convention on Stolen and Illegally Exported Cultural Objects* UNESCO Underwater Convention of 2001: *Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*
The complete texts can be found at <http://www.unesco.org/culture/legalprotection/>

סעיף זה פותח מאוחר יותר באמנת איקומוס לפרשנות והצגת אתרי מורשת תרבותית² המתייחס לשאלות בסיסיות בנוגע ליעדים מקובלים, שיטות, והתייחסויות אתיות ומקצועיות לנושא. האמנה מונה שבעה עקרונות על-פיהם הפרשנות וההצגה צריכות להיות מבוססות וכוללת את החשיבות של קישור אתר המורשת להקשר החברתי הרחב יותר, התרבותי, ההיסטורי והטבעי שלו (עקרון 3), את כיבוד עקרון האמינות (עקרון 4) ואת הבטחת ההמשכיות (עקרון 5). כמה דוגמאות:

"הפרשנות צריכה לחקור את המשמעות של האתר בתוך הקשרו ההיסטורי הרב-שכבתי, הפוליטי, הרוחני והאמנותי. (...) הנוף הסובב, הסביבה הטבעית והמיקום הגיאוגרפי הנם חלק בלתי נפרד מחשיבותו ההסטורית והתרבותית של האתר וככאלו, צריכים להילקח בחשבון בפירושו."

"מבנה התוכנית לפרשנות המורשת צריך לכבד את תפקידיו החברתיים המסורתיים של האתר כמו גם את המנהגים החברתיים וכבודם של התושבים המקומיים והקהילות המעורבות. (...) ההצגה והפירושו צריכים לתרום לשימור ייחודו של האתר ע"י שיח בחשיבותו ומבלי לפגוע בערכיו התרבותיים או שינוי בלתי הפיך במבנים."

"אופן פירוש אתר מורשת תרבותית חייבת להיות רגישה לסביבתו הטבעית והתרבותית ולהציב כיעד מרכזי את תחזוקו החברתי, הכלכלי והסביבתי."

ירושלים כאתר מורשת עולמי

כאמצעי להגן ולנהל באופן פעיל אתרי מורשת טבעיים ותרבותיים הנחשבים כבעלי "ערך אוניברסלי יוצא-דופן", האמנה לאתרי מורשת עולמיים משנת 1972 יצרה מערכת המאפשרת למדינות החברות להביא למועמדות אתרים שישתייכו לרשימת המורשת העולמית. ביוזמת ירדן, העיר העתיקה של ירושלים הוכרזה כאתר מורשת עולמי ב-1981 וב-1982 כאתר מורשת עולמי **בסיכון** – זוהי הכרה ברורה בערכם התרבותי של מרקמה העירוני ואתריה של העיר, הכרה ברורה בחשיבותה הרוחנית יוצאת הדופן ושל המבנה החברתי הייחודי שלה שהוא תוצר של מאות שנות היסטוריה והתפתחות תרבותית. עם זאת, מפאת הסכסוך הפוליטי המתמשך, לא ניתן היה ליישם תוכנית כוללת ומקיפה להגנת המורשת התרבותית בירושלים. ב-2003, מספר שנים לאחר ההתפרצות העוינת המחודשת באינתיפאדת אל-אקצה, הפעילה אונסק"ו (UNESCO) תוכנית פעולה להגנת המורשת התרבותית של העיר העתיקה בירושלים. היוזמה מנסחת תוכנית פעולה מקיפה הכוללת הקמת מאגר מידע מאוחד של כל משאבי המורשת בירושלים, הפעלת פרויקטים לשימור מבנים נטושים, רחובות, אתרים או שטחים פתוחים, שיקום מבני מגורים ומסחר במטרה לשפר את איכות החיים של התושבים תוך

² Proposed Final Draft, 10 April 2007

כדי שימור האדריכלות המקורית ותמיכה בפעילויות תרבות לנוער³. הפעילויות נעשות בשיתוף עם כל הגורמים הנוגעים בדבר, כולל מוסדות דתיים ממשלתיים ומקצועיים.

תפקידו של ארגון עמק-שווה

במהלך השנים האחרונות, אנו עדים לתופעה המטרידה ביותר בה קבוצות אידיאולוגיות משני הצדדים – הן הישראליות והן הפלשתיניות, מראות סימנים מסלימים של חוסר סובלנות כמו גם הכחשה מוחלטת לתביעתו של הצד השני למורשתו ההיסטורית והתרבותית בעיר. במקביל לעבודה החשובה והמרשימה של אונסק"ו, אנו מאמינים כי הצגת פרשנות אלטרנטיבית לאתריה הארכיאולוגיים של ירושלים הינה קריטית, בהתאם לעקרונות אמנת איקומוס (ICOMOS). בדרך זו יכולה הארכיאולוגיה לשמש כגשר בין עמים ודתות ולא ככלי להעמקת הסכסוך. עמדתנו הבסיסית היא שממצא ארכיאולוגי לא יכול ולא אמור לשמש הוכחת בעלות על מקום ע"י שום אומה, קבוצה אתנית או דת. פעילי עמק שוה מכוונים להצגת הממצאים הארכיאולוגיים כסיפור מורכב ונפרד מהסיפורים הדתיים או המסורתיים ולהראות שע"י האזנה לסיפור הרב-תרבותי והבאתו לכלל הציבור, אנו יכולים להעשיר את התרבות והזהות האישית. אנו שואפים לקדם ערכים של סובלנות ופלורליזם וכך להפוך את ירושלים לאתר מורשת עולמי אמיתי שבו כל מבקר או תושב יכול למצוא את סיפורו שלו תוך גם קבלת סיפורו של האחר.

³ UNESCO, Action Plan for the Safeguarding of the Old City of Jerusalem, Report September 2007